

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI
VII. Dizi - Sayı 1

ZEKİ VELİDİ TOGAN'A ARMAĞAN

SYMBOLAE IN HONOREM Z. V. TOGAN

(Doğumunun 120. yılı münasebetiyle tıpkıbasım)

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİ - ANKARA
2010

TÜRK DESTANINDA ALP TİPİ

Mehmed Kaplan

İstanbul Üniversitesi Türk
Edebiyatı Tarihi Doçenti

Türk edebiyatında Alp tipinin en yüksek örneğine Oğuz Kağan destanında¹ rashiyoruz, Dede Korkut kitabında² bu tipin daha başka örnekleri vardır. İkisi de Oğuz Türklerine ait olan ve aralarında birçok benzerlikler bulunan bu iki destanı tahlil etmek suretiyle, İslâmiyetten önceki Türk edebiyatının ideal insan tipi olan Alp tipinin nasıl bir içtimai hayatın mahsulü olduğunu ve hangi hususiyetleri arz ettiğini meydana çıkarmak mümkündür. Biz bu makalede böyle bir denemede bulunacağız.

1 — Her iki kaynakta da bu tipin muayyen bir medeniyet seviyesinin ve yaşayış tarzının mahsulü olduğunu gösteren tafsilât vardır. Oğuz Kağan, at sürülerini güder, ata biner ve av avlar. Onun yaşadığı tabii muhit şöyle tasvir olunmaktadır: «O çağda, orada büyük bir orman vardı. Birçok dereler ve ırmaklar vardı. Buraya gelen avlar ve burada uçan kuşlar çoktu.»³ Dede Korkut kahramanları da sürü beslerler, av avlarlar, ata binerler, çadırlarda yaşarlar⁴. Bu kayıtlar, Alp tipinin hayvancılık ve avcılıkla geçinen göçebe topluluğuna mensup olduğunu gösterirler.

Oğuz Kağan aynı zamanda yaman bir akıncıdır. İleride göreceğimiz üzere akın onun için yüksek bir değer ifade eder. Dede Korkut kahramanları da civarlarında bulunan kâfirlerle daimî bir mücadele halindedirler. Her iki kitapta da şehir oturuşan bir yer değil, fakat kendisine hücum edilen bir yerdir.

Bizim yerleşik medeniyete, köy ve şehir medeniyetine geçmemiz İslâmiyet veya diğer yabancı dinleri kabulümüz ile beraber vukua

¹ W. Bang ve G.R. Rahmeti, *Oğuz Kağan destanı*, İstanbul 1936.

² Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut*, İstanbul 1938.

³ Oğuz Kağan destanı, s. 11.

⁴ M. Kaplan, *Dede Korkut kitabında hayvanlar*, Fuad Köprülü Armağanı'nda intişar edecektir.

geliyor. Bu iki âmil, edebiyatımızda yeni ideal insan tiplerinin vücûda gelmesine sebep oluyor. Gerek Oğuz Kağan destanında, gerek Dede Korkut kitabında, yer yer, köy ve şehir medeniyetlerine ve yabancı dinlere âit birçok tesirler görülmektedir. Sırası gelince bunlardan bir kısmına işaret edeceğiz.

2. Sürü, av, akın, bu üç kelime hem Göçebe cemiyetini, hem de bu cemiyetin ideal tipini karakterize eder. Bu tip bize bu üç hayatî fonksiyonu yapan insanın idealize edilmiş bir şekli gibi gözüküyor.

Göçebe cemiyetinin de bazı merhaleden geçtiği muhaktır. Oğuz Kağan destanı ile Dede Korkut arasındaki farklar, kanaatimize göre bir merhale farkından ileri gelmektedir. Oğuz Kağan destanında sürü hayvanı olarak sadece at zikrolunduğu halde Dede Korkut kitabında deve ve koyun sürülerinden bahis olunmaktadır. Burada sürü nevî itibariyle çoğalmıştır. Bunun örf ve adet üzerinde değişiklikler yapması çok mümkündür. Ata nazaran deve ve koyun daha ağır, yerleşik medeniyete daha yakın bir hayat tarzını icabetirir. Edebiyat bakımından da mühim olan ikinci bir fark, Oğuz Kağan destanında, vahşi hayvanların, at sürüleri ve insanlar için hakikî bir tehlike teşkil etmesine mukabil, Dede Korkut kitabında hayatî bir tehlike unsuru olmaktan çıkarak, sadece kahramanların kuvvetlerini üzerinde denedikleri masalımsı bir hayvan haline gelmeleridir.

Oğuz Kağan ilk kahramanlığını «At sürülerini ve insanları yiyen, halkı ağır bir eziyetle ezen» büyük ve yaman bir canavarı, gergedanı öldürmekle gösterir.⁵ Onun bu hareketinin *cemiyet için reel bir değer* ifade etmesi gayet tabiidir. Dede Korkut kitabında vahşi veya azgın hayvan içtimâî bir tehlike arzuetmez. Kahramanlar ona galebe çalmakla sadece kendi kahramanlıklarını başkalarına ispat etmiş olurlar. Göçebeliğin birinci merhalesinde doğrudan doğruya içtimâî ve reel bir değeri olan hayvan öldürme, ikinci merhalede *ferdî ve sembolik* bir değer haline geliyor.

İki destanda hayvanlarla mücadele şekilleri de farklılaşıyor. Oğuz Kağan destanında gergedanın öldürülmesinde raliteye aykırı hiçbir taraf yoktur. Burada hakikî bir vahşi hayvan öldürücüsü ile karşı karşıyız. Dede Korkutda ise, hayvanla mücadele hikâyeleri realiteden uzak, mübalağalı, masala yakın bir karakter taşıyor. Bu fark, kanaatimizce Dede Korkut Oğuzlarının artık başka bir tabii muhit içinde, vahşî hayvanların tehlikesinden uzakta

⁵ O. Kağan Destanı, 11-19

yaşamalarından ileri gelmiştir. Dede Korkut kitabında avcılığın hakikî bir geçinme vasıtası olmaktan çıkarak, bir terbiye ve eğlence vasıtası haline gelmesi de göçebeliliğin ileri merhalesine varıldığına bir işarettir. Bu merhalede topluluk geçimini zengin sürüleri ile temin ediyor⁶.

3 — Toprağa ve binalara bağlı olarak yaşayan yerleşik medeniyet umumiyetle durgun bir karakter arzeder. Sürüleri ve av hayvanları ile daimî hareket halinde olan göçebe medeniyeti ise aktiftir. Hayvanlara galebe çalan, atın efendisi olan göçebe akıncılığa başlıyor. Kuvvetine ve karşısına çıkan maniaya göre ihtirasını ayarlıyor. Akıncılığın şekil ve mahiyeti bakımından Oğuz Kağan destanı ile Dede Korkud kitabı arasında derin bir fark görüyoruz. Oğuz Kağan, ifade ettiği fikirler ve beslediği hayaller bakımından, çok kuvvetli bir topluluğun çok kuvvetli bir hâkimi olduğunu açıkça hissettirir. O yaman bir diktatör ve dünya fatihidir. Oğuz Beylerine ve halka bir ziyafet verdikten sonra kendisini Kağan ilân ediyor ve onları dünya fethine çağırıyor. Ziyafeti müteakip söylediği şu sözler onun bu karakterini çok güzel aksettirir:

*“Ben sizlere oldum Kağan; alalım ele yay ile kalkan; nişan olsun bize buyan; kurt olsun (bize) uran (savaş bağırtışı) demir kargı olsun orman; av yerinde yür(ü)sün kulan; daha deniz, daha müren (ırmak); güneş bayrak, gök kurıkan (çadır).”*⁷

Etrafında bulunan kavimlere yolladığı tebliğlerde kendisine mutlak surette itaat etmelerini, aksi takdirde onları mahvedeceğini söylüyor: «Ben Uygurların kağanıyım ve yer yüzünün dört köşesinin kağanı olsam gerektir. Sizden itaat dilerim. Kim benim emirlerime baş eğerse hediyelerini kabul ederek onu dost edinirim. Kim baş eğerse gazaba gelirim; düşman sayarak ona karşı asker çıkarır ve derhal baskın yapıp onu astırır ve yok ettirim.»⁸

Bu kuvvet ve ihtiras, onu, destanda hikâye edildiğine göre, Hint, Tangut ve Suriye taraflarına kadar götürüyor. O hiçbir zaman mağlup olmamıştır. Emir yolladığı kavimlerden çoğu savaşmadan teslim oluyorlar. Mukavemet edenler hezimete uğruyor.

Vahşi hayvan avını çok reel bir şekilde tasvir eden destan, bu cihangirlik ihtirasını da gayet realist bir görüşle anlatıyor.

⁶ Dede Korkud'da hayvanla ilgili hususlar hakkında 4 No. not'a bahsettiğim makalemde tafsilât vardır.

⁷ O. Kağan Destanı 17

⁸ O Kağan Destanı 18

Adları tarihe geçen cihangirlerin ihtiras ve hareketlerini mazur göstermek için başvurdukları ideolojik sebep ve bahanelerden burada hiçbir iz yoktur. Oğuz Kağan zaptetmek istediği kavimlere, hiçbir yalana başvurmadan sadece kendisine itaat etmelerini emrediyor. O kadar! Bu davranış tarzı göçebe cemiyetine hasıl olan Alp tipinin haleti ruhiyesini saf bir şekilde gösterir. Bu tip, çıplak kuvveti, mutlak hakimiyeti en yüksek kıymet telâkkî eder.

4 — Dede Korkud kahramanlarında cihangirlik ihtirası yoktur. Kanaatimce bu, onların kendileri kadar kuvvetli düşmanlarla karşılaşmış bulunmalarından ileri geliyor. Anadolu'nun istilâsı devirlerini aksettiren bu hikâyelerde cihangirlik ihtirasının yerini, şerefini ve ailesini koruma ve kurtarma duyguları alıyor. Oğuzların tam bir birlik halinde bulunmadıkları, beyler hatta aile uzuvları arasında bile mücadele olduğu görülüyor. Dede Korkud hikâyelerinde bahis mevzuu olan psikolojik ve sosyolojik hareket âmillerini gözden geçirirsek kahramanlığın akıncılık şeklinden çıkarak başka duygularla birleştiğini görürüz. Hatta burada Alp Tipinin bozulmağa, başka bir tipe doğru kaymağa başladığından dahi bahsolunabilir. Birinci hikâyede, Dirse Hanın koç yiğitleri, bir iftira ile oğlu Buğaç hanı, babasına öldürtmeğe kalkıyorlar. Muvaffak olamayınca Dirse Hanı kâfirlere teslim ediyorlar.

İkinci hikâyede Kazan Han beyleri ile eğlenir ve avlanırken kâfirler tarafından ordası basılıyor, annesi, karısı, oğlu esir götürülüyor. Kazan Han ve arkadaşları esirleri kurtarmağa çalışıyorlar.

Üçüncü hikâyede bir düğün esnasında kâfirler Beyreği kaçırıyorlar.

Dördüncü hikâyede Kazan Han oğlu Uruza mücadele dersi verirken, Uruz esir düşüyor.

Beşinci hikâyede Deli Dumrul, Azrail ile karşılaşiyor ve ona mağlup oluyor.

Altıncı hikâyede Kan Turalı Trabzon Tekfürünün kızını almak için üç canavarla güreşiyor, kızı alıp ordasına dönerken kâfirler tarafından baskına uğrayor.

Yedinci hikâyede Yügnök esir babasını kurtarmak için kâfirlerle savaşıyor.

Sekizinci hikâyede Basat bir canavar - insan olan Tepegöz ile mücadele ediyor.

Dokuzuncu hikâyede Begil bir şeref meselesi yüzünden Kazan Hana kızıyor, ona isyan etmek istiyor, bir av esnasında attan dü-

şüyor, düşmanlar bunu haber alarak ordasına hücum ediyorlar, oğlu kâfirlerle savaşıyor ve ancak Allahın yardımı ile galip geliyor.

Onuncu hikâyede Segrek esir olan kardeşini kurtarmak için mücadele ediyor.

Onbirinci hikâyede Kazan Han, uyur iken düşmanlar tarafından esir ediliyor ve oğlu tarafından kurtarılıyor.

Onikinci hikâyede bir haysiyet meselesi yüzünden Dış Oğuzlar İç Oğuzla isyan ediyorlar.

Bu mücadele saikleri açıkca gösteriyor ki Dede Korkut da bahis mevzuu olan şey, Oğuz Kağanda olduğu gibi bir cihangirlik ihtirası değil, hayatını muhafaza, esirleri kurtarma duygusudur. Oğuzların kendi aralarındaki mücadele de mühim bir mevki işgal ediyor. Bazı hareketlere tabiat üstü kuvvetlerin müdahalesi islâmî tesirlerin nüfuz etmeğe başladığını gösteriyor. Anadoluda kendilerinden üstün bir düşman muhiti içinde kalmaları, Oğuzları değiştirmiş, eski akıncılık ve cihangirlik ihtiraslarını yok ederek sadece nefsinin ve ailesinin müdafaa duygusunu bırakmış, hatta topluluğun içinde bir iç çözüme doğurmuş olmalıdır.

5 — Bununla beraber Dede Korkut da hangi saika bağlı olursa olsun Alplik yüksek bir değer olmakta devam etmektedir. Hatta bu duygunun diğer duyguların dışında, müstakil, sadece kendi kendisi için bir gaye ve değer taşıdığına da şahit oluyoruz. Deli Dumrul hikâyesinin başlangıcı bu bakımdan çok dikkate şayandır. Kendisinin çok yüksek bir kahraman olduğuna kani bulunan Deli Dumrul, bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırdı. Geçenden otuz akçe, geçmeyenden döğe döğe kırk akçe alır. Bu garip hareket tarzı kitapta şöyle izah olunuyor:

«*Bunu niçün böyle eder idi? Anunçün ki menden deli, menden güçlü er varmıdır ki çıka menümle savaşa, derdi. Menim erlüğüm, bahadırлуğum, cılasunлуğum, yigıllıgum Ruma, Şama gide, çavlıana, derdi.*»⁹

Bu misalde nefsinin müdafâa, ferdi veya içtimaî bir fayda gayesinden ayrılmış, sadece kendi kendini ispat etmek isteyen bir kuvvet, şan ve şeref duygusuna şahit oluyoruz. Daimi bir mücadele içinde yaşayan bu toplulukta «baş kesmek, kan dökmek» yüksek bir değer haline geliyor. Cemiyette ancak yapılan kahramanlıklara göre yer veriliyor. Çocuk, kuvvet ve maharetini her hangi bir

⁹ *Dede Korkut*, 58.

hareket ile ispat etmeden isim alamıyor¹⁰. Egrek isminde bir genç, henüz hiçbir kahramanca hareket yapmadığı halde Kazan Hanın divanına gelir ve en öne oturur. Ters-uzamış isminde bir kahraman ona kızar ve bir gün şöyle der:

Mere Uşun oğlu, bu oturan begler, her biri oturduğu yeri kılıcı etmegile alubdur. Mere başmı kesdün. kanmı töktün? Eğrek sorar: «Mere Ters-uzamış, baş kesüb kan tökmek hünermidür? » Ters uzamış: «Beli, hünerdür ya» diye cevap verir. Bunun üzerine Eğrek Kazan Handan akın diler¹¹

Babanın hayatı her an tehlikeye maruz bulunduğu için, yetişen oğlunun da babası gibi bir kahraman olması istenilir. Bundan dolayı çocuk, küçük yaştan itibaren Alp idealine göre yetiştirilir. Buna dair kitapta birçok misal vardır. Bir gün Kazan Han, kurmuş olduğu divanda sağına bakar, neş'elenir, soluna bakar sevinir, karşısına bakar, ağlar. Karşısında oturan oğlu Uruz buna çok üzülür ve babasına kendisine bakarak ağlamasının sebebini sorar. Kazan şöyle der:

«Kulunum oğul' agum ola bakduğumda kartaşum Kara Güneyi gördüm, baş kesübdür, kan dökübdür, çuldi alubdur, ad kazanubdur. Solum ala bakduğumda tayım Uruzu gördüm, baş kesübdür, kan dökübdür, çuldi alubdur. Karşu ala bakduğumda seni gördüm, on altı yaş yaşladun bir gün ola düşem ölem, sen kalaşın yay çekmedün, ok atmadun, baş kesmedun, çuldi almadun. Yarınkı gün zaman ben ölüp sen kalıcak tacum tahtum sana vermeyeler deyü sonumu andum ağladum, oğul»¹²

Ölmek veya öldürmek, bu topluluğun en mühim meselesini teşkil eder. Düşman her an karşıdadır. Babası ile beraber bir mücadeleye iştirak eden genç Uruz, Yağı nedir diye sorar.

Babası yağıyı ona şöyle tarif eder: «Oğul, onun için yağı derlerki biz onlara yetsevüz öldürürüz, onlar bize yetse öldürür¹³.»

6 — Bu daimî mücadele hayatı insanın hem fizyolojik, hem de psikolojik bakımdan çok kuvvetli olmasını icap ettirir. Bundan dolayı bu cemiyetlere vücut kuvveti ile cesaret en yüksek değerler haline gelmiştir. Hikâyelerde bunların yüceltildiklerini görürüz.

¹⁰ *Dede Korkut*, s. 6. «ol zamanda bir oğlan baş kesmese, kan dökme ad komazlardı.» s. 26.

¹¹ Ayn yr. s. 68

¹² Ayn. yr. s. 47, 47

¹³ Ayn. yr. s. 47

Vahşi hayvanlarla da mücadele etmek mecburiyetinde kalan Oğuzun vücut yapısı, hayvanî bir şekilde tasvir olunur: «Ayakları öküz ayağı gibi; beli kurt beli gibi; omuzları samur omuzu gibi; göğsü ayı göğsü gibi idi. Vücudu baştan aşağı tüylü idi.»¹⁴ Dede Korkut kahramanlarının vücudu da kuvvetli hayvanlara, arslanlara, kaplanlara benzetilir. İnsanın değeri yaptığı kahramanlıklarla, kuvvet tezahürleri ile ölçüldüğü için kahramanlar bunlara göre tavsif olunur. Dede Korkut kahramanlarının tavsifi bu bakımdan çok dikkate şayandır. Onlar takdim edilirken kuvvetli vücut yapıları, yaptıkları mühim hareketlerle beraber zikrolunurlar:

«Altmış erkek derisinden kürk eylese topuklarını örtmeyen, altı erkek derisinden külah etse kulaklarını örtmeyen, kolu budi kıranca, uzun baldırı ince, Kazan Begün tayısı at agızlu uruz Koca

«Emet suyunun aslanı, Karacugun kaplanı Salır Kazan

Kara boğa derisinden beşiginün yapuğu olan acığı tutanda kara taşı kül eyleyen, kara bıyığın yedi yerde ensesinden dögen Kazan Kartası Kara güne

Demür kapu dervendindeki kapuyu kapub alan, altmış tutam ala gönderinün ucunda er böğürden Kazan gibi pehlivani bir savuşt üç kez atdan yıkan Selçük oğlu Delü Tundar

«Varıban destursuzca Bayundur Hanın yağısın basan, altmış kâfire kan kusturan Gaflet Koca oğlu Şir Şemseddin

Parasarun Bayburd hisarından parlayub uçan, ap alaca gerdeğine karşı gelen, kalın Oğuz imrenesi boz aygırlı Beyrek.

Çayun baksa Çalımlu, çal kara kuş erdemlü, kurkurma kuşaklı, atun küpeli, kalın Oguz beglerini bir bir atdan yıkan Kazılık Koca oğlu Beg Yügnek¹⁵»

Kazan hanın çobanı, boğlandığı agacı, kökü ile beraber söker, sırtına alır, yürür. Aynı çobanın sapan atışı şöyle tasvir olunuyor: «Çobanınun üç yaşar tana derisinden sapanınun ayasıydı, üç keçi tüyünden sapanınun kollarıydı, bir keçi tüyünden çatalucuydı. Her atanda on iki batman atardı Attığı taş yere düşmezidi. Yere dahı düşse toz gibi savrulurıdı, ocak gibi obrulurıdı, üç yıladak taş düşdüğü yerün otı bitmezidi. Semüz koyun, arık toklu bayırda kalısa kurt kelp yemezidi; sapanun korkusundan¹⁶».

Kendine güvenme ve cesaret bu kahramanların en bariz hususiyetleridir. Kâfirler esir aldıkları Kazana kendilerini medh ettirmek

¹⁴ O. Kagan Destanı. s. 11

¹⁵ Dede Korkud 13, 23, 57, 78

¹⁶ Ayn. yr. 21

isterler. Kollarını bağladıkları urganları kıran ve kas kas gülen Kazan, onları değil, kendisi medh eder.

*Bin bir erden yağı gördümise öyünüm dedüm
Yirmi bin er yağı gördümise yılmadum
Otuz bin er yağı gördümise ona saydum
Kırk bin er gördümise kıya bakdum
Elli bin er gördümise el vermedüm
Seksen bin er gördümise seksenmedüm
Toksan bin er gördümise tanatmadum
Yüz bin er gördümise yüzüm dönmedüm¹⁷*

7. Bu çarpışmalarda yiğit tek başına kalabilir. Bundan dolayı onun yalnız kendisine güvenmesi lâzımdır. Değerli olan kahramanın kendi kuvveti ile düşmanı yenebilmesidir. Kazan Han, annesini ve karısını kâfirlerin elinden kurtarmağa giderken, çobanı da beraberinde gelmek ister. Kazan şöyle düşünür:

«Eger çobanile varacak olursam kalın Oguz begleri benüm başuma kakınç kahaırlar. Çobân bile olmasa Kazan kâfiri alamaz-ıdı derler.»

Arkasından gelmemesi için çobanı bir ağaca bağlar.¹⁸

Oğuz Kagan, gergedanı öldürürken kullandığı aletlerin değerini bilir¹⁹ Dede Korkud kitabında «At işler er öğünür» ata sözü tekrarlanır. Begil buna inanmaz. Bu hususta Kazan ile aralarında bir münakaşa olur. Kazan: «Hüner atun mudur» diye sorar. Begil «Erindir» der. Kazan «Yok at işlemeıse er öğünmez, hüner atundur» der.

Bu söz Begile hoş gelmedi. Begil aydur: Alplar içinde bizi kuskunumuzdan balçıga baturdun, dedi Bayundur Hanın bahşişin önine dökti. Hana küsdi. Divandan çıktı.²⁰»

Bu cümleler Alpin yalnız kendi kendisine güvendiğini çok güzel anlatır. İnsan Kullandığı vasıttan üstündür. Asırlarca sonra başka bir Türk kahramanı, Köroğlu «tüfek icad oldu, merdlik bozuldu» sözü ile aynı fikri tekrarlayacaktır.

8. Yaşadığı hayat icabı vücut kuvvetine ve kendine inanan göçebe kahramanı gözle görünmez'e, tabiat üstü kuvvetlere inanmaz. Onu yerleşik medeniyet insanlarından, bilhassa köylülerden ayıran

¹⁷ Dede Korkud s. 107

¹⁸ Ayn. yr. s. 18

¹⁹ Oguz Kazan Destanı s. 13

²⁰ Dede Korkud s. 91

en mühim taraf budur. Haricî tehlikelerden uzakta yaşayan köylünün hayatı, tarlasına bağlıdır. Tarla ise, güneşe yağmura, yani tabiata bağlıdır. Tabiata hakim olmak köylünün elinde değildir. Bundan dolayı o kolayca kendini mukadderata, tabiatı görünmez kuvvetlerine veya Tanrıya teslim eder.

Dinler umumiyetle insanın ferdî iradesini ortadan kaldırır; onun yerine Tanrının kuvvetini ikame ederler. Dini medeniyetlerde maddî kuvvetin yerini manevî kuvvet, ferdi iradenin yerini lâhî irade, Alp'in yerini Velî alır. İslâmiyetin tesiri arttıktan sonra Türk Edebiyatında Alp tipinin yerini Veli tipi almış, veya bu iki tip bir biri ile mezcolunmuştur. Dede Korkud'da bu geçişi veya birleşmeyi gösteren enteresan parçalar vardır.

Dünyada kendinden daha üstün bir kuvvet olduğuna inanmayan Deli Dumrul, bir gün Azrail adında birisinin insanları öldürdüğünü duyunca, onun karşusuna çıkmasını, kendisi ile savaşmasını ister. Fakat «Al kanatlı Azrail» karşısına çıkınca ondan korkar, ona yalvarır ve mağlûp olur.²¹ Bu hikaye manevî kuvvet karşısında maddî kuvvetin boyun eğmesini gösterir.

Bamsı Beyrek hikâyesinde de bir epizot ilâhî kuvvetin beşerî kuvvete galip geldiğini anlatır. «Tanrının buyruğu, Peygamberin kavli ile» Beyrek için kız kardeşini isteyen Dede Korkuda Deli Karçar müdhiş kızdır. Elinde kılıç onu kovalamağa başlar. Dedenin «anası ener» Deli Karçar kılıcını indireceği esnada Dede Korkud Allaha yalvarır. Hak Taalânın emri ile Deli Karçarın eli havada asılı kalır. Bunun üzerine Deli Karçar Dedeye yalvarır. «Meded Aman, Tanrının birliğine yoktur güman» der, kız kardeşini vermeğe razı olur.²²

Dede Korkud, «Velâyet ıssı» dır. Bu manevî kuvvet onu alpden üstün kılar.

Bu iki hikâyede manevî kuvvetin maddî kuvvetle çarpıştığını ve galip geldiğini görüyoruz.

Başka bir hikâyede maddî kuvvet ile manevî kuvvet birleşiyor. Begil'in oğlu, kâfirlerle tek başına savaşırken zebun kalır. Allaha yalvarır. Allah Cebraile: «Var şol kuluma kırk erce kuvvet verdüm» der ve Allahın verdiği kuvvet ile Begil'in oğlu düşmana galip gel.²³ Türkler islamlaşdıktan sonra kahramanlar, kendi kuvvetlerini hep Tanrıya istinat ettireceklerdir.

²¹ *Dede Korkud* s. 26

²² *Ayn yr.* s. 30

²³ *Ayn yr.* s. 97

Oğuz Kagan destanında da Alpliğin Eski Türk Dini ile alâkalı olduğunu gösteren bazı ip uçları vardır. Oğuz her sefere çıktığında çadırına, güneş ışığı içinde «Gök tüylü, gök yeleli büyük bir erkek kurd» girer ve ona yol gösterir.

Oğuzun ak sakallı, kır saçlı, uzun tecrübeli nazırı Uluğ Türk, rüyasında, Kaganının dünyaya hakim olacağına işaret olmak üzere, altın bir yay ile üç gümüş ok görür²⁴. Oğuz topraklarını çocukları arasında paylaştıırken, yaptığı seferleri Tanrısına eda edilmiş bir borç olarak gösterir²⁵. Bu kayıtlara bakarak eski Türk dininin Alplik ve cihangirlik ile birleştirildiğine hükümlenabilir. Eski Türk dinini unutmuş görünen ve henüz İslâmiyeti de tamamiyle benimsememiş bulunan Dede Korkud Oguzları, umumiyetle din duygusu ile alâkalı olmayan, sadece insanın kendi kuvvetine dayanan bir Alplik fikrine sahip bulunuyorlar. İslâmiyet yerleştikten ve Türkler Anadoluya hakim olduktan sonra din ile kahramanlık tekrar birleşecek ve Türk edebiyatı yeni bir Alp tipinin macerasını anlatmağa başlayacaktır.

²⁴ *Oğuz Kazan Destanı*, s. 25.

²⁵ *Oğuz Kazan Destanı*, s. 33.